

Komenského škola jako dílna lidskosti

V listopadu uplynulo 350 let od úmrtí jednoho z nejvýznamnějších myslitelů, který se narodil na našem území, Jana Amose Komenského – filozofa, spisovatele, pedagoga a posledního předbělohorského biskupa Jednoty bratrské. Celý svět za tu dobu prodělal velké změny – prošel průmyslovou revolucí, vznikem národních států, jejich seskupením v rámci Evropské unie i vědecko-technickou revolucí spojenou s globalizací. Myšlenky humanisty ze 17. století jsou ale stále aktuální. Co si z jeho odkazu můžeme podle kmeniologa Pavla Flosse a současného biskupa Jednoty bratrské Jana Klase odnést dnes?

Učitel národů, nebo tvář z papírové dvousetkoruny – to jsou asi nejčastější asociace, které si běžný člověk se jménem Jana Amose Komenského vybaví. Ti, kterým v hlavách zůstávají ještě poznatky ze školních hodin literatury, vzpomenu třeba i na jeho knihu Labyrinth světa a ráj srdce. A právě v tomto díle jsou podle současného biskupa Jednoty bratrské Jana Klase ukryty trvale platné myšlenky, které se promítaly do většiny postojů Komenského: „Vyzývá k tomu, jít do hloubky, odsuzuje povrchnost. Když lidé nebudují hluboké vztahy, dopadá to špatně.“

Pojďme si nyní prostřednictvím úvah dvou mužů – kmeniologa a profesora filozofie Pavla Flosse a pokračovatele Komenského v čele Jednoty bratrské Jana Klase – připomenout, jaký myšlenkový odkaz zanechal barokní myslitel naší době.

NÁZORNOST A PRAXE

Ne nadarmo se spousta Komenského myšlenek pojí ke vzdělání, kterým se zabýval v mnoha svých dílech. Notoricky známé heslo spojené s Janem Amosem Komenským je „škola hrou“. Spíše než moderní pojetí hry měl teoretik pedagogiky na mysli názornost. To, že příklady táhnou, zdůrazňuje také Jan Klas: „Dnes rodiče spíš svěřují své děti učitelům do školek, ale jeslí. Ve skutečnosti toho ale dítě nejvíc přijímá nejdříve v tandemu matka-dítě, později i otec-dítě a pak teprve v trojici škola-rodiče-dítě. To Komenský podtrhoval velice silně.“ Toto téma vtělil Komenský podle biskupa už do Informatoria školy mateřské, kde se zasazoval o vzdělávání matek, aby vedly své děti dobrým a správným způsobem k hodnotám, jež jsou přesahující.

Komenský kladl důraz na to, jít od jednoduššího ke složitějšímu, a to nejen teoreticky, ale i prakticky. „Měl za sebou praxi bratrských škol, kde se dopoledne vyučovalo, odpoledne se obdělávaly pozemky, aby se z nich mohla komunita užít, a večer se následně hovořilo o tom, co kdo za celý den prožil,“ vypráví Klas a připomíná, že sám Komenský prožil své dětství v kolektivu. Byl sirotek a v komunitě se učil v praxi řešit konflikty a odpouštět.

Pokud by se mohl v rámci svého letošního výročí Komenský vrátit mezi rodiče dětí školou povinných

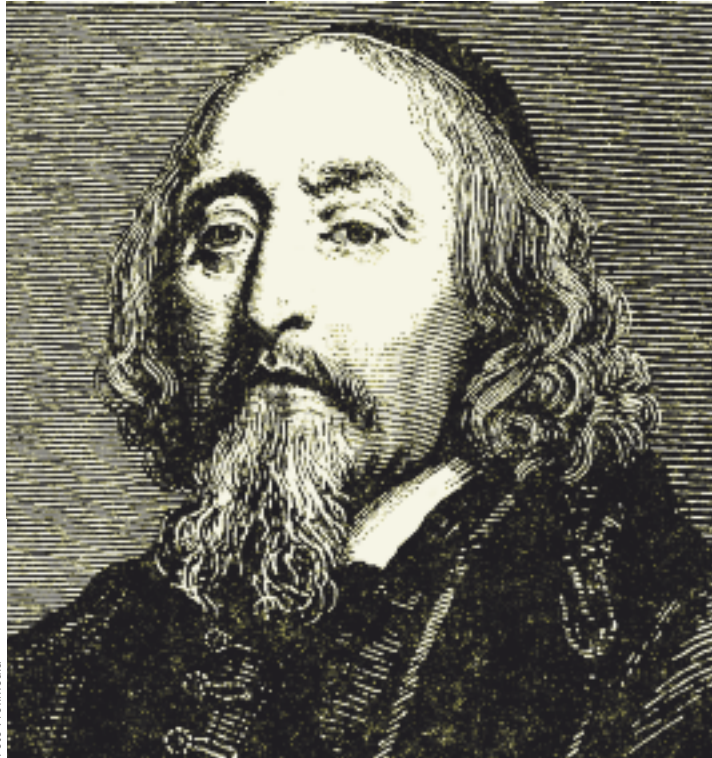


Foto Profimedia

Komenského myšlenkový odkaz je překvapivě aktuální. Jeho Obecná porada o nápravě věcí lidských podle kmeniologa Pavla Flosse nabádá k síle překonat rozdíly, kterými se od sebe lišíme, a soustředit se na to nejpodstatnější – na lidství, které je nám všem společné.

a poradit jim, jak dětem pomoci s objevováním světa, vzkázal by jim podle současného biskupa Jednoty bratrské následující:

„Za prvé – uvědomte si, že děti méně poslouchají a více pozorují. Buďte proto více příklady než mentory. Děti jsou určitým způsobem vaše kopie. Tím, jak žijete, vkládáte

jsou především dobrými lidmi, kteří se v životě uplatní, a ne uštvanými jedinci, kteří naplňují přání rodičů, ale nevědí, kým sami jsou.“

S tím souhlasí také kolega akademik Pavel Floss: „Buďte lidští. Nedrťte své děti nejrůznějšími požadavky na úspěšnost a na to, aby jejich výsledky byly co nejlepší. Ne-

„ Komenský mluví o školách jako o dílnách lidskosti. Zdůrazňuje, že není třeba dbát jen na určitou sumu poznatků, ale že je třeba člověka vychovávat ve školách i mravně a vést jej k pravé spiritualitě. “

do dětí víc než vaší výchovou. Za druhé – věnujte jim čas. Děti nejvíc strádají tím, že na ně rodiče čas nemají. Čtete si s nimi, hrajte si s nimi, dejte jim čas, který potřebují, aby vyrostly v odpovědnou další generaci. A za třetí – nekladte na ně vaše očekávání a požadavky. Naopak je povzbuzujte v tom, v čem jsou samy dobré, ač možná nedosáhnou vašich představ. Ať

přepočítávejte jejich výkony na čísla, ať už to jsou známky, nebo něco jiného. Jedněte s nimi v duchu mírnosti a porozumění,“ míní profesor a zdůrazňuje, že ve své době byl Komenský jedním z prvních, kdo porozuměl vývoji a psychologii lidské duše. Dětskou dušičku tehdejší škola vůbec nechápala. Proto si Komenského vážil například moderní strukturální psycholog Jean

Piaget. „Mějte smysl pro dětský svět, nepošlapávejte ho přepjatými požadavky dospělých a skloňte se před ním,“ doplňuje Floss.

TEORIE NEVZDĚLANOSTI

Citlivé provedení dětstvím je ale jen začátek. Komenský ve svém díle podle profesora filozofie důsledně vyzývá k výchově k občanství. „Podle Komenského by z nás měli vyrůstat především občané uvědomělí pro správu věcí veřejných. Proto by se na dnešních školách neměl umenšovat rozsah humanitních věd. Právě ty naopak nejvíc potřebujeme. Znalost historie, logiky... Lidé se pak dopouštějí v diskusích věcných chyb a vede to k neporozumění!“

Právě proto by podle profesora byla i v dnešních dnech pro Komenského naprosto klíčová problematika vzdělanosti. Naráží tím na text významného rakouského filozofa Konrada Paula Liessmanna Teorie nevzdělanosti, který už po svém vydání v roce 2006 rezovalo mezinárodní společenství. „Text poukazuje na to, že současný systém školství, a to včetně univerzitního, vede spíše k pěstování určité nevzdělanosti než vzdělanosti v pravém slova smyslu. A Liessmann, aniž by citoval myšlenky Komenského, odhaluje problém, na který poukázal už jeho barokní předchůdce. Totiž na to, že školy nemají být jenom institucemi, které přinášejí svým adeptům určitou sumu poznatků a připravují je pro určitá zaměstnání. Ano, mají je zohledňovat, ale jejich posláním je být něčím daleko větším.“

Pro Komenského je vzdělávání člověka procesem jeho lidského utváření. „Komenský mluví o školách jako o dílnách lidskosti. Zdůrazňuje, že není třeba dbát jen na určitou sumu poznatků, ale že je třeba člověka vychovávat ve školách i mravně a vést jej k pravé spiritualitě,“ vypráví kmeniolog a kritizuje snahu o některé reformy školství, které jsou orientovány tak, aby z adeptů středních a vysokých škol byly pouze osoby uplatnitelné na trhu práce. „Je to obrovské zúžení, proti kterému by Komenský protestoval, a my jako národ Komenského bychom k takovýmto pokusům měli být zvláště kritičtí.“

RESPEKT K PŘÍRODĚ

Velkým tématem Jana Amose Komenského by byla podle Flosse také v posledních letech hojně disku-

tovaná a obávaná globální změna klimatu. Právě respektující vztah k přírodě byl Komenského myšlením prodchnut. Floss to ilustruje na jeho rozporu s dalším velkým filozofem své doby, René Descartem. Oba muži se spolu setkali a vedli spor, který dodnes rezonuje.

Descartes ve svém prvním publikovaném spise *Rozprava o metodě* žádá, aby lidé vytvořili takovou vědu, která by z nich učinila majitele přírody. Komenský se naopak proti účelovému a instrumentálnímu pojetí vědění a vztahů člověka k realitě zásadně stavěl. „Pro Komenského bylo nepřijatelné, aby se člověk stal vlastníkem přírody a jejím manipulátorem – výsledky takového přístupu ostatně vidíme v dnešní environmentální planetární krizi. Ko-

PŘEKONÁVAT ROZDÍLY

Skutečná perla Komenského myšlenkového odkazu se však podle komeniologa skrývá v díle, které bývá i ve školních sešitech opomíjeno: „Komenského tvorba je představována současným žákům nejčastěji skrze spisy jako *Velká didaktika*, *Brána jazyků otevřená* a *Svět v obrazech*. V pozadí pak zůstává jeho hlavní dílo, kterým je *Obecná porada o nápravě věcí lidských*.“ Ta je podle profesora z Palackého univerzity v Olomouci zásadním dílem Komenského s nepalcivějším poselstvím naší době.

„Obrací náš zájem k tomu, co bych nazval kreativní a dělný univerzalismus. Odvrací nás od všech forem sektářství a partikularismu, jak říká sám autor. Vyzývá k funda-

” Kdybychom čekali spásu jen od vědy a techniky, budeme jako veverky uzavřené v kleci vlastní pošetilosti. “

menský spíš považoval člověka za správce přírody a přírodu za Bohem stvořené dílo, jež má člověk v intencích stvořitele dále dovršovat.“

Komenského však kvůli tomuto postoji podle Flosse nelze považovat za technopesimistu. „On si nesmírně vážil techniky, která se v jeho době začala rozvíjet. Ale co napsal? Je to užasně, co nám všechno technika přináší, ale jestliže bychom čekali spásu jen od vědy a techniky, budeme jako veverky uzavřené v kleci vlastní pošetilosti,“ varuje ústy barokního myslitele.

mentální a trvalé změně k lepšímu, ke snaze překonat všechny propasti, jež nás dělí z hlediska sociálního, náboženského a politického, ke snaze o vytváření celosvětové solidární komunity,“ apeluje komeniolog. Barokní myslitel jinými slovy nabádá k síle překonat rozdíly, kterými se od sebe lišíme, a soustředit se na to nejpodstatnější – na lidství, které je nám všem společné. Dá se tedy předpokládat, že by dnes Komenský varoval proti rasismu i náboženské nesnášenlivosti.



Knihu *S Komenským do komiksu*, kterou zdobí ilustrace Lukáše Fibricha, připravila s výtvarníkem spisovatelka Klára Smolíková. Nedávno vyšla v nakladatelství Portál. Napínavý příběh pro děti prostřednictvím komiksů představuje osobnost Jana Amose Komenského.

Pro tento účel navrhoval barokní myslitel zřízení institucí, které mají cestu k ekumenismu a k reformě vzdělanosti vytvářet. Byl to Sbor světa, Světová konzistoř církví a Světový parlament. „Jsou vlastně jakými předchůdkyněmi toho, co je dnes v určité formě realizováno v OSN,“ dodává Floss. Překonání rozdílů a spojení se dohromady je podle Flosse jedinou vizí, která nás může zachránit, „protože nebudeme-li uvažovat o sociálních a environmentálních výzvách v celoplanetárním rozměru, utopíme se v regionalismu, partikularismu, stranicích, válkách a dílčích hádkách“.

BÝT UČITEL JE POSLÁNÍ

Komplexní vzdělání a cesta k jeho dosažení je středobodem Komenského přemýšlení. Jeho nároky na vzdělání, výchovu i přístup k životu jsou nejen očima současného člověka nemalé. „Ale copak je život jednoduchý?“ ptá se Klas a hned nabízí odpověď: „Život vůbec není jednoduchý. Pokud se má člověk postavit všem problémům, které bude řešit – už jenom vztahové problémy, manželství, výchova

děti... to vůbec není nic jednoduchého.“

A o to právě podle akademika Flosse jde. „Učitelství není běžné zaměstnání, je to poslání. A jestliže je něco poslání, nemohu hledět na úsilí a oběti, které vynaložím na to, abych to povolání vykonával co nejlépe.“ Klas připomíná, že v dobách Komenského se stávali učitelé lidé nevzdělání, de facto začátečníci, kteří sotva něco uměli. A právě po změně této praxe Komenský volal.

V tomto bodě jsme dnes mnohem dále. Učitelé mají za sebou v drtivé většině vysokoškolské vzdělání, začínají jednodušší látkou, na kterou nabalují další poznatky, věnují se psychologickým aspektům pedagogiky, snaží se zařazovat ukázky. I přesto vhodná příprava na tento pro společnost mimořádně důležitý úkol – především adekvátní odměna – zůstává diskutováním společenským tématem. Snad si do dalšího kulatého výročí spatěho s „učitelem národů“ v tomto směru (ale i v dalších tématech zmíněných výše) opět polepšíme.

■ **Martina Pouchlá**
dokumentaristka a publicistka



Ilustrace výtvarníka Lukáše Fibricha vznikly pro Národní pedagogické muzeum a knihovnu J. A. Komenského, které připravilo pro podporu distanční výuky ve školách projekt *Komenský do tříd*, v rámci něhož mohou žáci a studenti posílat své portréty Komenského. Instituce připravila v rámci oslav Komenského výročí také výstavu *KOMenský v KOMiksu*, jež je přístupná – s výjimkou aktuálního uzavření z důvodů pandemie – až do června 2021.